

պէս վերը ըսինք, ու մէկէն պէտք է գործածել, վասն զի պահելու չի գար:

Երամին կերակուր տալու ժամանակը որոշ պէտք է ըլլայ. ուստի ամէն անգամ այնչափ բան պէտք է տալ որ շերամը կարենայ լմնցնել. աս բանս փորձով կիմացուի:

Ուրիշ անգամ տեղն 'ի տեղը կը գնենք նաև թուփի ծառերը աղէկ մեծցնելուն ու շատցնելուն կերպը:

Յոսեփ-ար ամսուն մէջ երէրագործին ու պարտիզպանին ընելիքը:

Եւ ամիսը ձմեռուան մէջտեղուանքը իյնալուն՝ արտերուն մէջ աշխատիլը շատ դժուար է. անոր համար պէտք է որ երկրագործը աս միջոցիս մշակութեան գործիքները պատրաստէ, ու տնական տնտեսութեան ետեւէ ըլլայ: (Ո)է որ ժամանակը ձեռք կուտայ նէ՝ կրնայ կակուղ հողերը փորել, փոսերը պատրաստել, ցանկերը շտկել, ուռիները՝ թուփերը ու անտառները կտրտել, և ասոնց նման գործողութիւններ ընել: Իսկ թէ որ ձիւնն ու սառոյցը արգելք կըլլան, կրնայ ծառերը յօտել (պուտամագ), արեգդէմ կողմերը հունտ ցանել այլ և այլ կանխահաս ընդեղէններու: Վարաքոսներն ու մամուռները (եօսուն) խլելու յարմար ատենն ալ աս է. նմանապէս ձիւղերուն վըայի թըր թուրներուն բոյները աս ամսուս մէջ պէտք է ջարդել որ գարնան չշատնան:

Եւ աղիկ մեծցնող պարտիզպանը աս ամսուս մէջ պէտք է ան երկիրը մշակէ՝ ուր որ կուզէ ամառուան բոյսեր ցանել, զոր օրինակ վարդ, յասմիկ, ու ասոնց նման ծաղկերն են: Պէտք է որ վարդ ու փափուկ ծաղկերն տնկած տեղերը աղէկ օդին բանայ ու գէշ օդերուն գոցէ: Եւ աստիկ ցուրտ եղած ատենը նայելու է որ փակաբաններու մէջ բոյսերը չիսառին. անոր համար ատեն ատեն կրակ վառելու է անոնց մէջ, ու դրսի ցրտու-

թեանը սաստկանալուն համեմատ տաքութիւնն ալ աւելցնելու է:

Եւ պիտան խոտերը պէտք է փրցընել ու պարտեզը միշտ մաքուր պահել. պարտեզին հողը կակղցնելու համար պէտք է հետը սղը ու անտառի հող խառնել: Եւ արօտութիւն ունեցող բոյսերուն ջուր տալու է. միայն թէ ջուր տրբուած օրը բարեխառն ըլլայ որ բոյսերը չիսառին:

Փետրուար ամսուն մէջ երէրագործին ու պարտիզպանին ընելիքը:

Եւ ամսուս մէջ արեւը կըսկըսի բարձրանալ, ու օդը տաքնալ. բայց շատ անգամ սառոյցը սաստիկ, ու գետնին երեսը ձիւնով ծածկած կըլլայ: (Ո)է որ բացը աշխատելու ժամանակ ըլլայ նէ, պէտք է գարի՝ վարսակ (իւլաֆ) ու գարնան ցորենը ցանելու երկիրները մշակել, ու կաւով կամ աղբով ծածկել: Եւ ամսուս մէջ կարելի է նաև ծառերը յօտել:

Պարտիզպանն ալ պէտք է որ կանխահաս հունտերը ցանէ. երկիրը մը շտկելէն ետեւ հարաւային կողմը եղած պատերուն տակը ցանելու է ոլուն, հազարը, բակլան, սոխերը, սրխտորը, պրասը ու կաղամբը. գետնախինձորը տնկելու, հողին կոշտերն ալ աղէկ մը մաքրելու է: Եւ արտին մէջը ընելու պատուաստները (աշ) հիմակուց կտրելու է. և աս ատեն ամէն տեսակ բոյս կրնայ տնկուիլ, մանաւանդ խոնաւ հողերու մէջ: Եւ ամսուս սկիզբները տնկելու է անտկար ու ճուղած սոխերն ու արմատները որ մեծցնել կուզես, ինչպէս են կարմիր ու դեղին հրանունկները (լալէ). միայն թող պիտի չիտրբուի որ ծաղիկ տան. որպէս զի արմատը աւելի աղէկ մեծնայ և ուժովնայ. անոր համար ծաղիկը տունկէն դուրս ելլալուն պէս շուտով մը կտրելու է որ ան սննդաբար հիւթն որ ծաղիկն պիտի երթար, բոյսին մէջը մնալով՝ արմատը

կրկնապատիկ մեծցրնէ . ու ինչուան որ ծաղկին կոկոնը (խօնչա) հասնի նէ՝ առատ ջուր տալու է : (Թաղարնէրու (սաղսի) մէջ տնկած ծաղկնէրը հանելու՝ գետինը տնկելու է . բայց նայելու է որ օգին ցրտութիւնը կոտրած ըլլայ : Չմերանոցի մէջ եղած տունկերը դեռ գոց պահելով, միայն ատեն ատեն բանալու է որ հարկաւոր եղած օգը ծրծեն :

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հայերուն Ռուսաց հետ վաճառականութիւն սկսելը :

ՌՈՒՍ մատենագիրն մէկը շատ աղէկ խորհրդածութեամբ կրսէ թէ Հայոց ազգին չորս հինգ հարիւր տարի առաջ քաջածներուն նայելով՝
 «Շատ կը զարմանամ որ ինչպէս բռն լորովին բոլոր աշխարհքիս երեսը չեն ցրուած, ու ինչուան հիմա մեծ մասը նոյնպէս իրենց բուն երկրին՝ այսինքն Հայաստանին մէջ մնացեր են : Ի՞նչ բանս Հայոց հայրենասիրութեանը մեծ նշան է , կրսէ : Ետքը ասանկ մտածութի մըն ալ կրնէ, թէ «Իրաւ որ աս ազգին մէկ մասն ալ օտար երկիրներ ցրուած է, բայց ասոր պատճառը մէյմը օտար տէրութիւններուն ստիպելը կամ յորդորելը եղած է, ինչպէս Շահաբասին ջուղայեցիները Պարսկաստան քշելէն ու ասոր նման օրինակներէն կիմացուի, մէյմըն ալ բուն Հայերուն վաճառականութիւնստ յարմար ու փութաջան ըլլալն է » :

Հայտնի է որ մեր ազգը միշտ մեծ անուն ունեցեր է Եւրոպացւոց առջին իրեն վաճառականութեամբը, և մանաւանդ վաճառականութեանը մէջ ցրցուցած հաւատարմութիւնը, հարստութեամբը, մեծանձնութիւնը, ազքաբացութեամբն ու գիմացկուն

աշխատասիրութեամբը : Ի՞նչ բանս աւելի յայտնի կերեւայ Ռուսաց հետ վաճառականութիւնը սկսող Հայերուն վրայ . անանկ որ 1626 թուականէն ինչուան 1723 հարիւր տարիի չափ՝ մեծամեծ արտօնութիւններ ունեցեր են Ռուսաց թագաւորներէն որ Պարսկաստանէն համարձակ գան ու երթան Ռուսաստան ու ազատ վաճառականութիւն ընեն :

Ինչ ատենի հայ վաճառականներուն պատմութեանը մէջ երկու երեւելի դիպուած կայ . հիմակուհիմա անոնք պատմենք աս տեղս՝ ստոյգ աղբիւրներէ առնելով :

Ա . Ռուսաց Իւէքս թագաւորին օրերը, 1659ին, Իսպահանի հայ վաճառականներէն Օաքար Սարհատեան անունով մէկը որ Պարսից փոխարքային ալ գործակալն է եղեր՝ ծովով Իսթեթիսան կուգայ, անկեց ալ 1660ին թագաւորական հրամանով Ռոսթոմ քաղաքը կը հասնի ինը ընկերով : Իսիկայ թագաւորին ընծայ կը բերէ մէկ պղնձի վրայ քաշուած պատկեր մը՝ Վրիստոսի ընթրիքը . մէկ ոսկիէ մատնի, այլեայլ սուղ բաժակներ, ազնիւ ըմպելիքներ, ու անուշահոտ նիւթեր . բայց ամէնէն երեւելի ընծան եղած է թագաւորական աթոռը, որ Օաքարին հայրը շիներ է եղեր : Իսոր շատ տեղը ոսկի է, ու վրան մեծ ու պզտի 876 ադամանդ կայ, 1 լալ, 1223 յակինթամանր ու խոշոր, իրեք կարգ մարգրիտ, անկէ զատ երկուք ալ մարգրիտներով ձեւացուցած հրեշտակներ : Ինչ ատենի վաճառականները աւսոնց ամէնուն գինը կտրեր են 24, 443 ռուպլի, որ հիմակուան արժէքով 550,000 ղուրուշէն աւելի կընէ : Թագաւորն ալ գրեթէ նոյնչափ ըստակ կուտայ Սարհատեանին . անկէ զատ՝ իրեն ու իր ընկերներուն թագաւորական ռոճիկ կրկապէ ան հինգ ամիսի չափ ժամանակն որ Ռոսթոմ կեցեր են, և ետքը իրենց տեղը կը ճամբէ : Իրան եօթը տարի